

УДК: 376-056.263-053.4: [373.2.016+373.2.091.214.18]:796

Шевченко В.М.

**ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ
СЛУХУ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ
ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ДОШКОЛЬНИКОВ С
НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ
ОБРАЗОВАНИЯ
PHYSICAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN WITH
HEARING IMPAIRMENT IN TERMS OF EDUCATION REFORM**

У статті поданий опис нового навчально-методичного забезпечення фізичного виховання дошкільників з порушеннями слуху: навчальної програми та методичних рекомендацій. Автор пояснює актуальність нового навчально-методичного забезпечення, його значення для фізичного виховання дошкільників з порушеннями слуху, робить акцент на завдання та засоби фізичного виховання дошкільників, звертає увагу на важливість формування навичок, якими діти повинні оволодіти за час перебування в дошкільному закладі.

В статье дано описание нового учебно-методического обеспечения физического воспитания дошкольников с нарушениями слуха: учебной программы и методических рекомендаций. Автор объясняет актуальность нового учебно-методического обеспечения, его значение для физического воспитания дошкольников с нарушениями слуха, делает акцент на задачи и средства физического воспитания дошкольников, обращает внимание на важность формирования навыков, которыми дети должны овладеть за время пребывания в дошкольном учреждении.

The description of the new teaching of physical education of preschool children with hearing impairment: curriculum and guidelines. The author notes that the current ASL comes from the fact that the formation of the child with hearing based on the same laws, as in a child who has a hearing intact. The author explains

the relevance of the new teaching of its importance for the physical education of preschool children with hearing impairment. Emphasizes the physical education of children with hearing impairment - one of the important remedial educational work that is closely related to all other parties to education and training. Properly organized physical education provides the basis for strengthening the health of children, develop their activity, increases efficiency. It aims to protect and enhance their health, harmonious physical development, training the child's body, the development needs for physical activity, forming the basic movements and motor skills, correction and prevention of physical development. As a result, it becomes the basis for the success of the educational, correctional and educational work. The author focuses on the objectives of physical education and pre-school children, drew attention to the importance of the skills that children must master during his stay in preschools.

Ключові слова: навчальна програма, методичні рекомендації, фізичне виховання, порушення слуху.

Ключевые слова: учебная программа, методические рекомендации, физическое воспитание, нарушение слуха.

Keywords: children with hearing impairment, curriculum, guidance, physical education, physical development, corrective work.

Постановка проблеми. Реформування системи спеціальної освіти передбачає підготовку дітей із порушеннями психофізичного розвитку до інтеграції в загальний освітній простір. У зв'язку з цим виникає потреба в оновленні змісту, організаційних форм і технологій навчання на основі сучасних інноваційних підходів, забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей у навчальному процесі.

Актуальність дослідження полягає в тому, що сучасні концепції дошкільного виховання відзначають фізичне здоров'я як головну умову духовного і морального здоров'я дитини. В період дошкільного дитинства закладається фундамент здоров'я і формуються життєво необхідні рухові навички, вміння, розвиваються важливі фізичні якості. Це свідчить про

необхідність правильного фізичного виховання, яке має відповідати особливостям фізичного розвитку дитини та сприяти її оздоровленню. Відповідно до Законів України «Про дошкільну освіту», «Про фізичну культуру» одним із пріоритетних напрямків освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах залишається фізичне виховання дітей. Воно спрямовується на охорону та зміцнення здоров'я, підвищення спритності й захисних сил дитячого організму, поліпшення його працездатності, своєчасне формування у дітей життєво важливих рухових вмінь та навичок, розвитку фізичних якостей і забезпечення належного рівня фізичної підготовленості й фізичної культури взагалі, на виховання стійкого інтересу до рухової активності, потреби вироблення звички до здорового способу життя.

На порозі XXI ст. почала активно формуватися й утверджуватися необхідність особистісно зорієнтованого навчання, посилення турботи суспільства про людину з особливими потребами.

Актуальність оптимізації здоров'я і фізичного розвитку дітей в умовах спеціальних дошкільних освітніх установ в сучасних соціально-економічних умовах розвитку суспільства стоїть особливо гостро. Питання удосконалення організації і змісту спеціальної шкільної освіти, надання своєчасної комплексної допомоги дітям із різними порушеннями розвитку, у тому числі й із порушеннями слуху, мають першочергове значення для підвищення якості навчання основ наук, своєчасного надання допомоги, корекційного навчання, фізичного розвитку [1, 238].

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями полягає в наступному: сучасна сурдопедагогіка виходить з того, що формування особистості дитини з порушенням слуху ґрунтується на тих же закономірностях, що і в дитини, яка має неушкоджений слух. Відповідно до цього з'явилася потреба в розробці та оновленні змісту програми з фізичного виховання дітей дошкільного віку з порушеннями слуху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що фізичне виховання дітей з порушеннями слуху – один з важливих напрямків корекційно-

педагогічної роботи, який знаходиться в тісному зв'язку з усіма іншими сторонами виховання та навчання. Правильно організоване фізичне виховання створює основу для зміцнення здоров'я дітей, розвиває їх активність, підвищує працездатність. Воно спрямоване на охорону і зміцнення їх здоров'я, гармонійний фізичний розвиток, загартування дитячого організму, розвиток потреби у руховій активності, формування основних рухів і рухових якостей, корекцію та профілактику порушень фізичного розвитку. Внаслідок чого воно стає базою для успішного проведення виховної та корекційно-освітньої роботи [1, 238].

Необхідно зазначити, що фізичний розвиток у дошкільному віці є особливо стрімким. З огляду на це фізичне виховання має бути своєчасним та методично правильно організованим [4, 161].

Фізичне виховання здійснюється в процесі всієї корекційно-виховної роботи. Основними його формами є ранкова гімнастика, рухливі ігри на прогулянках і в перерві між заняттями, а також фізкультхвилинки, фонетична ритміка, музичні заняття та заняття з фізичного виховання [2, 165].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Система дошкільних установ та відділень при школах для дітей з порушеннями слуху має широкі й різноманітні можливості для забезпечення реалізації завдань фізичного виховання дошкільників: зміцнення здоров'я; забезпечення гармонійного розвитку організму; розвиток рухових умінь, навичок і фізичних якостей; підвищення фізичної та розумової працездатності; загартування організму; прищеплення культурно-гігієнічних навичок, формування уявлень про здоровий спосіб життя; виховання потреби у заняттях фізичною культурою і спортом [4, 161]. Реалізації цих завдань сприяє розроблення та оновлення змісту навчально-методичного забезпечення.

Новизна полягає у тому, що відповідно до оновлення змісту освіти викладено у новій редакції навчальну програму, яка будується на основі загальних закономірностей розвитку дітей дошкільного віку і сензитивних періодів в розвитку психічних процесів та розроблено методичні рекомендації з

фізичного розвитку дошкільників з порушеннями слуху, які ґрунтуються на таких сучасних концептуальних положеннях: гнучкість вимог; варіативність форм, методичних підходів та комунікативних засобів; розвивально-корекційна спрямованість та ін.

Методологічне або загальнонаукове значення статті полягає в тому, що впровадження нового навчально-методичного забезпечення в навчальну практику сприятиме підвищенню якості освіти учнів дошкільного віку з порушеннями слуху через розвиток у них фізичних здібностей та вмінь, пізнавальних процесів, сприймання та просторового орієнтування, конкретизації уявлень про фізичні вправи та обладнання; посиленні корекційно-розвивальної спрямованості методичного забезпечення фізичного розвитку дітей з порушеннями слуху в основній ланці освіти у напрямку конкретизації специфічного компоненту, пов'язаного зі своєрідністю психофізичного розвитку глухих та слабкочуючих учнів; приведення у відповідність навчального матеріалу та об'єктів до можливостей сприйняття та відтворення їх дітьми з порушеннями слуху.

Викладення основного матеріалу. Фізичний розвиток – процес зміни морфологічних і функціональних ознак організму, основою якого є біологічні процеси, зумовлені спадковими генетичними факторами, умовами зовнішнього середовища і виховання [4, 161]. Саме тому паспортний вік не є надійним критерієм визначення реального рівня розвитку: діти одного паспортного віку істотно різняться між собою особливостями розвитку. Тому основним критерієм структурування матеріалу програми виступає психологічний вік. Відповідно до цього у програмі подані вікові періоди розвитку дошкільного дитинства (молодший, середній та старший дошкільний вік) та компетентність дитини відповідно до кожного віку, разом з тим відсутній розподіл за темами і кількістю годин. Така структура дає змогу побачити індивідуальну перспективу розвитку кожної дитини, проаналізувати показники її розвитку наприкінці кожного вікового періоду.

У моторному і фізичному розвитку частина дітей з порушеннями слуху відстає від однолітків, які мають нормальну слухову функцію, за часом формування основних рухів, мають різні характерні відхилення в рівновазі, координації, поставі, ході та ін. У зв'язку з цим матеріал програми, з одного боку, відповідає оздоровчим завданням, сприяє загартовуванню і зміцненню організму, передбачає планомірне навчання основних рухів, а з іншого - спрямований на корекцію недоліків моторного та фізичного розвитку і профілактику відхилень (наприклад, в поставі) [2, 161].

Для ефективного формування фізичного розвитку дітей з порушеннями слуху важливо, щоб його зміст був тісно пов'язаний з ігровою діяльністю, як провідною діяльністю дітей дошкільного віку. Тому ігрова діяльність наскрізне проходить через усі вікові періоди розвитку дитини [5, 273].

Фізичне виховання дітей дошкільного віку – це систематичний вплив на організм дитини з метою його морфологічного і функціонального вдосконалення, зміцнення здоров'я, формування рухових навичок і фізичних якостей [4, 161].

У програмі використовуються фізіологічно виправдані, доступні та цікаві дітям з порушеннями слуху вправи з ходьби, бігу, стрибків, лазіння, метання, вправи з предметами і без них. Передбачається використання різноманітного гімнастичного обладнання - гімнастичної стінки, лавок, сходів, містка-гойдалки та ін. Різноманітність фізичних вправ у поєднанні з ігровими діями вводить дитину у сферу реальних життєвих явищ, завдяки чому вона пізнає якості та властивості предметів, їх призначення, способи використання; засвоює особливості стосунків між людьми, правила і норми поведінки; пізнає саму себе, свої можливості і здібності. Ця діяльність іншим чином відкриває шляхи пізнання світу, ніж праця і навчання. У ній практичне, дієве освоєння дійсності відбувається раніше, ніж здобуття знань.

Особливе місце в програмі займають спеціальні корекційні вправи. Вони спрямовані головним чином на тренування функції рівноваги, розвиток м'язів,

що формують правильну поставу, м'язів склепіння стоп, розвиток дихання, нормалізацію рухової активності та координації.

Зміст програми з фізичного виховання повинен рівномірно розподілятися на заняттях і ускладнюватися відповідно до років навчання - від накопичення рухового досвіду шляхом найпростіших рухів з наслідування, до цілеспрямованого навчання основних рухів і техніці їх виконання, рухливим іграм, тренуванні рухових якостей. Кожне заняття обов'язково має включати корекційні вправи.

Відповідно до рівня рухової підготовленості дітей, для досягнення на заняттях високої моторної щільності різні методи проведення вправ (індивідуальний, фронтальний, потоковий, почерговий) чергуються між собою [2, 167].

Протягом всіх років навчання, залежно від того, наскільки діти володіють мовою, заняття супроводжуються мовною інструкцією. Вона включає як відпрацьований словник, який часто зустрічається на інших заняттях, так і словник специфічний, що позначає фізкультурне обладнання та інвентар, а також дії з ними. Спеціальна робота з дітьми із запам'ятовування фізкультурних термінів на заняттях з фізичної культури не проводиться, мовні інструкції повинні бути короткими, містити лише необхідну інформацію, не заважати моторній щільності занять та їх основним завданням [2, 162].

Програма розрахована на виконання її в повному обсязі за умов перебування дітей в дошкільному закладі не менше чотирьох років, необхідної матеріальної бази та відповідної кваліфікації педагогів.

Однією з найважливіших проблем дошкільної педагогіки є розуміння закономірностей розвитку дитини під час організації виховного процесу. Дошкільний вік є переломним моментом у розвитку дитини й характеризується важливими змінами багатьох функцій організму, він є одним з критичних етапів розвитку, від якого залежить все подальше життя. Саме в дошкільному віці закладаються основи гармонійного розвитку особистості, її фізичні досконалості - основи здоров'я, довголіття, формується багато рухових

навичок, розвиваються фізичні якості (спритність, швидкість, сила та ін.). Своєчасне та успішне формування рухової функції людини, особливо в дошкільний період її життя, має першочергове значення для повноцінного фізичного розвитку [1, 237].

Фізичне виховання дітей з порушеннями слуху – один з важливих напрямків корекційно-педагогічної роботи, який знаходиться в тісному зв'язку з усіма іншими сторонами виховання та навчання. Правильно організоване фізичне виховання створює основу для зміцнення здоров'я дітей, розвиває їх активність, підвищує працездатність, стає базою для успішного проведення виховної та корекційно - освітньої роботи [2, 161].

З огляду на це, в доповнення до Програми та на допомогу вчителю автором були розроблені та апробовані Методичні рекомендації з фізичного розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями слуху. При їх розробці враховувався лист Міністерства освіти і науки України від 16.08.2010 р. за № 1/9-563, основні елементи якого наскрізне проходять через всю роботу.

Методичні рекомендації розроблені з опорою на дослідження Н.Г. Байкіної (1991, 2003), Л.Б. Держинської (1997), Л.Д. Хода (1999), Ю. Круцевич (2003) та інших дослідників, які доводять, що порушення слуху є причиною цілої низки вторинних відхилень і насамперед порушення мови, що обумовлює ускладнення процесу оволодіння всіма видами рухових навичок. Усе це призводить до погіршення функцій систем організму дитини.

Методичні рекомендації включають в себе специфіку фізичного розвитку та виховання дітей з порушеннями слуху, орієнтовне планування та конспекти занять, вміння та навички, якими повинні володіти діти в різний віковий період та список літературних джерел. Вони дають змогу педагогам глибше розуміти специфіку розвитку дітей з порушеннями слуху, планувати та розробляти заняття відповідно до нових освітніх тенденцій і ґрунтуються на тому, що навчально-виховний процес повинен будуватися відповідно до потреб особистості та індивідуальних можливостей дітей, зростання їх самостійності й творчої активності.

Специфіка фізичного розвитку та виховання дітей з порушеннями слуху полягає в тому, що порушення слуху спричиняють порушення вестибулярного апарату, сприймання навколишнього середовища, звуків, мови тощо. За відсутності вчасної корекційно-реабілітаційної роботи з такими дітьми у них з'являються вторинні відхилення: нечітка хода, недорозвиток процесів пізнавальної діяльності, затримка психічного розвитку та ін. А це впливає на фізичний розвиток, засвоєння отриманої інформації, розвиток процесів запам'ятовування. Саме тому зміст фізичного виховання дошкільників з порушеннями слуху у всіх вікових групах визначається загальними завданнями і необхідністю корекції недоліків у фізичному і моторному розвитку та їх попередженні [2, 168].

У процесі фізичного виховання створюються позитивні умови для успішного засвоєння дітьми стійких навичок поведінки. Зв'язок фізичного виховання з розумовим передбачає повідомлення дітям певних знань з фізичної культури, зокрема правил рухливих ігор, раціональних способів виконання рухів.

З особливою чіткістю виявляється зв'язок фізичного виховання з трудовим, адже в основі трудової діяльності лежать різноманітні рухи. Удосконалення рухового апарату дитини підвищує працездатність організму, а розвиток фізичних та вольових якостей сприяє практичній та психологічній підготовці дошкільників до високопродуктивної праці в майбутньому.

Під час занять використовуються методи показу, допомоги дорослого, страхування та словесної інструкції.

Показ як метод навчання використовується в роботі з дошкільниками різних вікових груп. В процесі показу дітям дається образ руху в його цілісному виді, без акцентування уваги на окремих елементах. Правильність показу, його точність – одна з важливих умов навчання. Неохайне, неточне демонстрування рухів може викликати невірне відтворення дітьми. Для старших дітей рухи можуть бути запропоновані у вигляді окремих частин з метою навчання

елементам техніки. Спостерігаючи за рухами діти повинні гарно їх бачити, а також спостерігати за виконанням рухів іншими дітьми.

У роботі з молодшими дітьми, а також з дошкільнятами, які мають порушення рівноваги і просторового орієнтування, важлива *допомога дорослого*. Дорослий виконує деякі рухи разом з дитиною, наприклад, утримує його руки під час ловіння м'яча, переставляє ноги при лазінні по гімнастичній стінці. В старших групах дітям необхідна допомога при виконанні вправ на рівновагу.

Страхування використовується в роботі з дошкільниками всіх вікових груп для виконання координаційно складних вправ, а також для уникнення можливого травмування під час лазіння по гімнастичній стінці, зістрибування з висоти тощо.

В процесі засвоєння дітьми рухів, які демонструвалися спочатку педагогом, діти починають відтворювати їх за *словесною інструкцією*. В залежності від віку дітей, їх рухового досвіду, стану слуху і мови вихователь використовує різні форми мови. В групах дітей раннього та молодшого дошкільного віку назви предметів, дій, спонукання подаються усно і для кращого сприймання та засвоєння фіксуються письмово (на табличках). Під час засвоєння слів вони подаються усно, до табличок вихователь звертається при подачі нових слів або ж недостатньо засвоєних дітьми. Для глухих дітей нові слова можуть подаватися усно-дактильно, а після їх засвоєння - усно. Інструкції повинні бути короткими, зрозумілими дітям, оскільки необхідність роз'яснення значень слів знижує моторну щільність занять. У випадках нерозуміння дітьми значень слів вихователь використовує показ в поєднанні зі словесною інструкцією, а потім знову подає інструкцію [2, 168-169].

Під час виконання фізичних вправ удосконалюються функції аналізаторів: зорового, слухового, рухового. Діти краще орієнтуються в просторі, у них помітно розвивається почуття ритму, підвищується точність і чіткість рухів та ін. Усе це створює необхідні передумови для кращого сприймання навколишнього середовища [2, 164].

В процесі фізичного виховання велике значення має дотримання гігієнічних умов, приваблива спортивна форма, яскраве художнє оформлення інвентарю (м'ячів, прапорців, обручів тощо), що розвиває та виховує у дітей дисциплінованість, старанність, організованість, наполегливість та викликає позитивні емоції.

На виховання естетичних почуттів впливає музика, яка супроводжує заняття та ранкову гімнастику. Вона сприяє ритмічному виконанню рухів, задає темп вправ, допомагає виконати їх виразніше. Усе це поліпшує настрій дітей, викликає в них загальне емоційне піднесення [5, 274].

Головними висновками слугує розуміння того, що фізичне виховання виступає як засіб корекції дітей з порушеннями слуху, що не тільки підвищує їх адаптацію до життєвих умов, розширює їх фізичні можливості, допомагає загальному оздоровленню організму, але й сприяє виробленню рухів, координації, рівноваги та сприятливо впливає на їх психічний розвиток. Здорова, фізично розвинена дитина, як правило, вірить у свої сили, бадьора, життєрадісна, повноцінніше опановує принципи шляхетної поведінки у взаємодії з однолітками і дорослими, дбає про гармонійність свого буття, уважна до інших людей.

Перспективи використання результатів дослідження. Турбота про фізичне здоров'я дітей є одним з пріоритетів педагогічної роботи. Тому розроблення теоретико-методичних засад здійснення фізичного виховання є важливою частиною продовження наукових досліджень у галузі дошкільної сурдопедагогіки.

Література:

1. Беседа В.В., Романчук О.П. До питання оцінки фізичної підготовленості дітей дошкільного віку / Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам.-Под.: Медобори-2006, 2012. – Вип. 19. – Ч.2. – С. 237-238.

2. Головчиц Л.А. Дошкольная сурдопедагогика: Воспитание и обучение дошкольников с нарушениями слуха: Учеб. пособие для студ. высш. уч. завед. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. - С. 161-162, 164-165, 167-169.

3. Методичні рекомендації «Фізичний розвиток дітей в умовах дошкільного навчального закладу», інструктивний лист Міністерства освіти і науки України від 16.08.2010 р. № 1/9-563. Електронний доступ: <http://iitzo.gov.ua/doshkilna-osvita/normatyvno-pravova-baza-doshkilnoji-osvity/> .

4. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. – К.: Академвидав, 2006. – С. 161.

5. Сурдопедагогика: учебник для студ. высш. пед. завед. / Под ред. Е. Г. Речицкой. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. - С. 272-275.

References:

1. Byesyeda V.V., Romanchuk O.P. Do py`tannya ocinky` fizy`chnoyi pidgotovlenosti ditej doshkil`nogo viku / Zb. nauk. pr. Kam'yanecz`-Podil`s`kogo nacional`nogo universy`tetu imeni Ivana Ogiyenka. – Kam.-Pod.: Medobory`-2006, 2012. – Vy`p. 19. – Ch.2. – S. 237-238.

2. Golovchy`cz L.A. Doshkol`naya surdopedagogy`ka: Vospy`tany`e y` obucheny`e doshkol`ny`kov s narusheny`yamy` sluxa: Ucheb. posoby`e dlya stud. vyssh. uch. zaved. - M.: Gumany`t. y`zd. centr VLADOS, 2001. - S. 161-162, 164-165, 167-169.

3. Metody`chni rekomendaciyi «Fizy`chny`j rozvy`tok ditej v umovax doshkil`nogo navchal`nogo zakladu», instrukty`vny`j ly`st Ministerstva osvity` i nauky` Ukrayiny` vid 16.08.2010 r. # 1/9-563. Elektronny`j dostup: <http://iitzo.gov.ua/doshkilna-osvita/normatyvno-pravova-baza-doshkilnoji-osvity/> .

4. Ponimans`ka T.I. Doshkil`na pedagogika. – K.: Akademvy`dav, 2006. – S. 161.

5. Surdopedagogy`ka: uchebny`k dlya stud. vyssh. ped. zaved. / Pod red. E. G. Rechy`czkoj. - M.: Gumany`t. y`zd. centr VLADOS, 2004. - S. 272-275.